

“Енциклопедія Голокосту” як феномен сучасної цифрової енциклопедистики

The Encyclopedia Herald of Ukraine

2025. Vol. 17

DOI: 10.37068/evu.17.8

Article history:

Received 09/09/2025

Accepted 26/11/2025

Published 01/12/2025

Citation: Kudriachenko, A. & Mukha, V. (2025). The Holocaust Encyclopedia as a phenomenon of contemporary digital encyclopedism. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 17, 109-116. <https://doi.org/10.37068/evu.17.8>

© 2025 Authors

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ISSN 2706-9990 (print)
ISSN 2707-000X (online)

Андрій Кудряченко

Інститут всесвітньої історії НАН України, Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-3833-989X

Email: kudani@ukr.net

Владислав Муха

Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, Київ, Україна

ORCID: 0009-0004-3493-2727

Email: mukha@nas.gov.ua

Резюме

У часи цифрових технологій енциклопедичні ресурси стають важливими інструментами гуманітарної освіти та історичної пам'яті. Успішним прикладом є “Енциклопедія Голокосту” (Holocaust Encyclopedia) Меморіального музею Голокосту США — цифрова платформа, що поєднує функції довідника, архіву, освітнього ресурсу та простору суспільної рефлексії. Метою статті є огляд цього ресурсу як феномену сучасної енциклопедистики. У дослідженні застосовано описово-аналітичний і історіографічний підходи, що передбачають аналіз наукових джерел і публікацій, а також структурно-функціональний огляд безпосередньо ресурсу “Енциклопедії Голокосту”. Показано, що вона пройшла кілька етапів розвитку — від електронного музейного інструменту 1990-х років до модернізованої мультимедійної енциклопедії сучасного зразка. Сьогодні ресурс охоплює майже тисячу статей англійською мовою, частину з яких перекладено дев'ятнадцятьма мовами, зокрема українською. Завдяки продуманій контент-стратегії, мультимедійним матеріалам та інтерактивним інструментам вона стала потужним онлайн-ресурсом із теми Голокосту, а її матеріали легко виявляються в українському цифровому просторі. В огляді окреслено перспективи створення подібного ресурсу в Україні. Наголошено, що “Енциклопедія Голокосту” може слугувати методологічним і технологічним зразком для майбутніх українських ініціатив, які поєднують академічну достовірність, освітню місію й відкритість до глобальної аудиторії.

Ключові слова

Голокост, цифрова енциклопедистика, історична пам'ять, онлайн-енциклопедія, меморіальні проєкти, Меморіальний музей Голокосту.

ВСТУП

У добу глобальної цифрової комунікації знання дедалі частіше набуває форми відкритих, інтерактивних і багатомовних ресурсів. Онлайн-енциклопедії, що колись були лише довідковими проєктами, сьогодні перетворюються на важливі інструменти гуманітарної освіти й суспільної пам'яті. Деякі з таких цифрових проєктів поширюють знання, стираючи мовні бар'єри та відкриваючи доступ до науково вивіреної інформації для користувачів різних країн. Яскравим прикладом цієї тенденції є енциклопедичний ресурс, присвячений історії Голокосту, який завдяки розгалуженим мовним версіям став глобальною платформою, що формує спільний простір осмислення історичної трагедії. В Україні «історична пам'ять і її європейський дискурс набувають особливої ваги в нинішній період російської воєнної агресії проти нашої країни» (Кудряченко, 2023, с. 60), коли осмислення минулого стає складником боротьби за ідентичність і правду.

Якщо сьогодні ввести в Google українською мовою запит «Голокост», серед перших позицій пошукової видачі стабільно з'являється «Енциклопедія Голокосту» (*Holocaust Encyclopedia*) — онлайн-проєкт Меморіального музею Голокосту США (режим доступу: <https://encyclopedia.ushmm.org/uk>). Для пересічного користувача це може справляти враження української енциклопедії, адже сторінки мають повноцінну локалізацію, український переклад і виглядають органічно на тлі національних джерел. Саме його багатомовність, зокрема й наявність української версії, забезпечує високу видимість у пошукових алгоритмах Google. У результаті користувачі з України (наприклад, професійні історики), шукаючи матеріали, дотичні до теми Голокосту, часто потрапляють саме на сторінки американської «Енциклопедії Голокосту».

Такий ефект став можливим завдяки цифровізації сучасної енциклопедистики, у результаті якої було змінено принципи створення, поширення й споживання енциклопедичних знань, що спричинило «прогрес в інформаційно-комунікативному просторі» (Іщенко & Степаненко, 2024, с. 12). Як слушно зазначають хорватські дослідники, ще від доби Просвітництва енциклопедії мали на меті впорядковувати знання та доносити його до суспільства, але в цифрову епоху їхня місія стала ще більш виразною: класичні енциклопедії не лише зберегли свою просвітницьку місію, а й посилили її — у часи інформаційного перенасичення саме вони забезпечують системну й достовірну орієнтацію в безмежному потоці даних. Цифрові технології суттєво полегшили поширення, доступність і використання енциклопедичного контенту (Jerem, 2020). Присутність «Енциклопедії Голокосту» у вітчизняному цифровому просторі є яскравим свідченням того, як сучасна цифрова енциклопедистика не лише зберігає, а й примножує просвітницьку функцію енциклопедії — у нашому випадку функцію пам'яті.

Метою цієї статті є огляд «Енциклопедії Голокосту» як феномену сучасної енциклопедичної культури. Застосовано описово-аналітичний метод, що поєднує історіографічний огляд і контент-аналіз цифрових енциклопедичних ресурсів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Історіографія Голокосту пройшла шлях від перших свідків і документальних збірників 1940–1950-х років до енциклопедичних узагальнень. Розвиток комп'ютерних технологій істотно вплинув на способи збереження та репрезентації минулого, відкривши нові форми існування історичної пам'яті. Цифрове середовище не просто стало новим носієм історичного знання, а перетворилося на простір, у якому пам'ять відтворюється, комунікується й осмислюється заново: “оскільки пам'ять про Голокост поступово переходить від живої до винятково опосередкованої форми, надзвичайно важливо приділяти увагу тому, як цифрові технології формують суспільну пам'ять” (Walden, 2021). Серед цифрових репрезентацій знань особливе місце посідають електронні енциклопедії, які поєднують академічну достовірність із можливостями мультимедійного представлення та інтерактивної взаємодії. Аналіз електронних енциклопедій є важливим, адже він показує, як цифрові технології трансформують способи репрезентації, осмислення та збереження історичної пам'яті.

Вивчення Голокосту породило значну кількість довідкових і енциклопедичних видань, створених у різних країнах. Уже від 1960–1970-х років у світі почали з'являтися довідники та бібліографічні покажчики, спрямовані на систематизацію джерел, свідчень і досліджень про нацистські злочини проти єврейського народу. Найбільш фундаментальним із них стало багатотомне видання “Encyclopedia of the Holocaust” (1990) під редакцією Ізраєля Гутмана — міжнародний проєкт ізраїльського національного меморіалу Голокосту “Яд Вашем”, реалізований за участю провідних дослідників з Ізраїлю, США, Канади, Німеччини та Польщі. Англomовне видання, опубліковане видавництвом “Macmillan”, зробило цей науковий корпус доступним широкій світовій аудиторії.

Енциклопедично-довідкові видання з'явилися й у низці інших країн — зокрема в Німеччині, Франції, Польщі, Угорщині, США, Канаді, де сформувалися власні школи дослідження Голокосту. Кожна з них мала свої історіографічні акценти: від аналізу механізмів геноциду до вивчення локальних історій, опору та порятунку євреїв. Подібні праці створено й в Україні, зокрема серед них: “Голокост в Україні (1941–1944)”, який уклали О. Гісем та О. Мартинюк (К., 2009, вид. 3-тє), “Довідник про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941–1944)”, упорядкований М. Дубик (К., 2000) тощо. Зокрема, в згаданому словнику-довіднику зазначено, що метою його створення є “узагальнення понятійного й термінологічного апарату, що вживають у сучасній науковій, науково-публіцистичній та публіцистичній літературі із зазначеної теми. Вивчення та усвідомлення теми Голокосту передбачає оперування певною кількістю таких специфічних понять і термінів. Згадана тема має свою специфічну понятійну базу, яка зумовлена її особливостями й виходами на суміжну загальноісторичну та філософську тематику. Специфікою її понятійного і термінологічного апарату є також те, що загальновизначені історичні терміни й поняття набувають спеціального змісту і трактування, а тому потребують окремого визначення з урахуванням усіх особливостей” (Гісем & Мартинюк, 2007, с. 3).

Ще в минулому столітті розпочався процес оцифрування джерел пам'яті про Голокост. Помітну роль у цьому процесі відіграв Меморіальний музей Голокосту

США (USHMM), заснований у Вашингтоні в 1993 році. Саме в цій установі зародилася ідея створити “Енциклопедію Голокосту”. Американські дослідники відзначають, що вона швидко стала домінантою музею, перетворившись на головний канал комунікації між установою та її відвідувачами. Ресурс поєднує функцію архіву, музею і платформи освітнього характеру, що привертає увагу багатьох людей (Shandler, 2012).

Власне, “Енциклопедію Голокосту” почали створювати фактично одразу із заснуванням Меморіального музею Голокосту. Від початку це був внутрішній довідковий ресурс закладу, який з часом еволюціонував у повноцінну цифрову енциклопедію завдяки розвитку комп’ютерних технологій. Зокрема, у 2000 році ресурс набув вебформату — було запущено сайт “Holocaust Encyclopedia”, що відкрив широкому загалу доступ до матеріалів музею й започаткував новий етап у цифровій репрезентації пам’яті про Голокост (Lindamood & Goldman, 2019). Дехто з дослідників стверджує, що сьогодні це один із найвідвідуваніших у США сайтів про історію Голокосту, який забезпечує відкритий доступ до статей, оцифрованих колекцій, усних свідчень, відео та навчальних матеріалів (Batzeli, 2024).

Особливо вагомим етапом розвитку онлайн-енциклопедії стала її модернізація 2018 року, коли сайт оновили відповідно до нових технологічних можливостей і потреб користувачів. У новій версії з’явилася зручніша структура статей, мультимедійні матеріали, запитання для критичного мислення, а також підтримка низки мов світу. Відтоді “Енциклопедія Голокосту” із довідкового архіву перетворилася на сучасну навчальну платформу світового рівня, яка поєднує наукову точність із доступністю для широкої аудиторії. Вдосконалено не лише форму, а й зміст: історики музею оновили статті, щоб краще окреслити контекст, додати виразні візуальні матеріали, що підсвічують актуальність історії того чи іншого питання. Модернізуючи ресурс, його творці заявляли: “головна мета — зробити енциклопедію доступнішою для студентів і широкої аудиторії. Ми хочемо, щоб кожен користувач не лише дізнався щось нове, а й замислився над тим, чому Голокост став можливим” (Memory & Action, 2019). “Точність фактів залишається основою, але головним стало розуміння потреб аудиторії”, — зауважують Lindamood & Goldman (2019). Новий дизайн, за їх спостереженнями, збільшив час перебування користувачів на сторінках і стимулював самостійне дослідження теми.

Нині на сайті енциклопедії зазначено, що вона містить 950 тематичних статей англійською мовою. Частину з них перекладено 19 мовами (United States Holocaust Memorial Museum, n.d.). На сайті активно використовують інтерактивні карти, мультимедійні матеріали, інтеграція з соціальними мережами — Twitter, YouTube, Facebook. Тож енциклопедія є не лише джерелом фактів, а й своєрідним комунікативним майданчиком. Крім цього, дослідники звертають увагу, що енциклопедія є не лише базою знань, а й важливим педагогічним інструментом для учнів та студентів, формуючи в них цифрову грамотність і критичне мислення та змушуючи осмислювати складні моральні питання — співучасті, байдужості, відповідальності (Batzeli, 2024).

Загалом, за нашими даними, “Енциклопедія Голокосту” є частиною ширшої цифрової екосистеми зазначеного музею, що має виразне освітнє спрямування. Її доповнюють такі ресурси, як “Experiencing History”, “Early Warning Project” та “Arolsen

Archives”, які інтегрують архівні документи, свідчення, освітні матеріали й аналітику сучасних конфліктів.

В Україні поки що не створено окремої цифрової енциклопедії, присвяченої темі Голокосту, хоча з огляду на значні наукові здобутки у цій галузі — численні дослідження, публікації, документальні збірники — поява такого проєкту є цілком природною в недалекій перспективі. Ініціатива створення української цифрової енциклопедії Голокосту могла б постати на перетині академічної науки, музейної справи та цифрових технологій, ставши важливим кроком у розвитку національної культури пам'яті.

У такому контексті особливо цінним є вже наявний міжнародний досвід, зокрема діяльність Меморіального музею Голокосту США та його “Енциклопедія Голокосту”, яка може слугувати методологічним і технологічним зразком для подібної української ініціативи. Спираючись на перевірені принципи контент-стратегії, педагогічної орієнтації та багатомовності, вітчизняний проєкт міг би поєднати наукову достовірність із відкритістю для широкої аудиторії, сприяючи міжнародній видимості українських досліджень і розбудові спільного простору пам'яті. Адже “імідж країни у світі — це питання, якому приділяють значну увагу всі народи” (Железняк, 2024, с. 193), і культура історичної пам'яті є одним із визначальних чинників цього іміджу.

ВИСНОВКИ

“Енциклопедія Голокосту”, яку створено Меморіальним музеєм Голокосту США, є цінним прикладом поєднання енциклопедичної традиції та цифрових технологій, що змінили способи збереження й поширення знань. Вона демонструє, як енциклопедія може виконувати не лише інформаційну, а й культурно-освітню функції.

Цифровий формат ресурсу забезпечив багатомовність, мультимедійність і широку доступність, перетворивши його з електронного архіву на інтерактивну навчальну платформу, що впливає на формування глобальної точки зору.

Досвід Меморіального музею Голокосту в США підтверджує, що онлайн-енциклопедія може бути водночас науковим джерелом, педагогічним інструментом і простором суспільної рефлексії. Її структуру, контент-стратегію та орієнтацію на користувача можна розглядати як зразок в сучасній енциклопедичній практиці.

За умови створення в Україні власної енциклопедії про Голокост її укладачі, репрезентуючи український матеріал і контекст, мають спиратися на міжнародні стандарти, найкращі світові практики та здобутки, зокрема на енциклопедичний досвід Меморіального музею Голокосту США.

ЛІТЕРАТУРА

- Гісем, О. В., Мартинюк, О. О. *Голокост в Україні (1941–1944): Словник-довідник* (Вид. 2-ге, випр. і доп.). Київ: Сфера, 2007.
- Железняк, М. Г. (2024). Російсько-українська війна: біографічний дискурс героїв України. *Проблеми всесвітньої історії*, 24, 193–203 <https://doi.org/10.46869/2707-6776-2023-24-8>

- Іщенко, О. С., Степаненко, М. І. (2024). *Українська енциклопедистика в соціокомунікативних викликах сучасності* (за ред. М. Железняка). Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.
<https://doi.org/10.37068/b/9786171402430>
- Кудряченко, А. І. (2023). Проблема історичної пам'яті: європейський дискурс (1945–2020 рр.). *Вісник Національної академії наук України*, 3, 60–71.
<https://doi.org/10.15407/visn2023.03.060>
- Batzeli, A. (2024). Toward a World History of the Holocaust: Digital Resources for History Educators and Researchers. *World History Connected*, 21(2).
<https://doi.org/10.13021/whc.v21i2.4147>
- Jermen, N. (2023). Open access encyclopedia: an important component of knowledge infrastructure. In *PUBMET2023: The 10th Conference on Scholarly Communication in the Context of Open Science* (pp. 40–41). Zadar: University of Zadar Ul. Mihovila Pavlinovića. <https://doi.org/10.15291/pubmet.4264>
- Lindamood, W., & Goldman, M. H. (2019). Everything Old is New Again. Museums and the Web 2019. <https://mw19.mwconf.org/paper/everything-old-is-new-again>
- Memory & Action. (2019, September 9). *Holocaust education in the digital age: Prompting critical thinking about Holocaust history*. Medium.
<https://medium.com/memory-action/holocaust-education-in-the-digital-age-prompting-critical-thinking-about-holocaust-history-eb4bef094b79>
- Shandler, J. (2012). United States Holocaust Memorial Museum. *Journal of American History*, 98(4), 1228–1230. <https://doi.org/10.1093/jahist/jar642>
- United States Holocaust Memorial Museum. (n.d.). *Holocaust Encyclopedia*.
<https://encyclopedia.ushmm.org>
- Walden V. G. (Ed.). (2021). *Digital Holocaust Memory, Education and Research*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-83496-8>

The Holocaust Encyclopedia as a phenomenon of contemporary digital encyclopedism

Andrii Kudriachenko

Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3833-989X
Email: kudani@ukr.net

Vladyslav Mukha

Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0009-0004-3493-7277
Email: mukha@nas.gov.ua

Abstract

In the era of global digital communication, encyclopedic resources have become vital instruments of humanities education and historical memory. A successful example is the *Holocaust Encyclopedia* of the United States Holocaust Memorial Museum—a digital platform that combines the functions of a reference work, an archive, an educational resource, and a space for public reflection. The purpose of this article is to examine this resource as a phenomenon of contemporary encyclopedic culture. The study employs descriptive-analytical and historiographic methods, combining an analysis of scholarly publications with a structural and functional review of the *Holocaust Encyclopedia* itself. It demonstrates that the project has undergone several stages of development—from an electronic museum tool in the 1990s to a modern multimedia encyclopedia. Today, the resource includes nearly one thousand articles in English, some of which have been translated into nineteen languages, including Ukrainian. Owing to its well-designed content strategy, multimedia features, and interactive tools, it has become one of the most influential online resources on the Holocaust. Its materials are easily discoverable within the Ukrainian digital space. The article outlines prospects for creating a similar digital project in Ukraine, noting that the *Holocaust Encyclopedia* may serve as a methodological and technological model for future Ukrainian initiatives that combine academic rigor, educational purpose, and openness to a global audience.

Keywords

Holocaust, digital encyclopedism, historical memory, online encyclopedia, memorial projects, United States Holocaust Memorial Museum.

REFERENCES

- Batzeli, A. (2024). Toward a World History of the Holocaust: Digital Resources for History Educators and Researchers. *World History Connected*, 21(2).
<https://doi.org/10.13021/whc.v21i2.4147>
- Gisem, O. V., & Martyniuk, O. O. (2007). *Holokost v Ukraini (1941–1944): Slovnyk-dovidnyk* (2-he vyd., vypr. i dop.). Kyiv: Sfera.
- Ishchenko, O., & Stepanenko, M. (2024). *Ukrainian encyclopedias in current socio-communicative challenges* (M. Zhelezniak, Ed.). Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine.
<https://doi.org/10.37068/b/9786171402430> [in Ukrainian].
- Jermen, N. (2023). Open access encyclopedia: an important component of knowledge infrastructure. In *PUBMET2023: The 10th Conference on Scholarly Communication in the Context of Open Science* (pp. 40–41). Zadar: University of Zadar Ul. Mihovila Pavlinovića. <https://doi.org/10.15291/pubmet.4264>
- Kudryachenko, A. I. (2023). The problem of historical memory: European discourse (1945–2020). *Visnyk of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 3, 60–71.
<https://doi.org/10.15407/visn2023.03.060> [in Ukrainian].
- Lindamood, W., & Goldman, M. H. (2019). Everything Old is New Again. *Museums and the Web 2019*. <https://mw19.mwconf.org/paper/everything-old-is-new-again>
- Memory & Action. (2019, September 9). *Holocaust education in the digital age: Prompting critical thinking about Holocaust history*. Medium.
<https://medium.com/memory-action/holocaust-education-in-the-digital-age-prompting-critical-thinking-about-holocaust-history-eb4bef094b79>
- Shandler, J. (2012). United States Holocaust Memorial Museum. *Journal of American History*, 98(4), 1228–1230. <https://doi.org/10.1093/jahist/jar642>

United States Holocaust Memorial Museum. (n.d.). *Holocaust Encyclopedia*.
<https://encyclopedia.ushmm.org>

Walden V. G. (Ed.). (2021). *Digital Holocaust Memory, Education and Research*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-83496-8>

Zhelezniak, M. H. (2024). Russian-Ukrainian War: Biographical Discourse on Ukrainian Heroes. *Problems of World History*, 24, 193–203.
<https://doi.org/10.46869/2707-6776-2023-24-8> [in Ukrainian].